

EL DEBAT A CATALUNYA

Vies de sortida del bloqueig Catalunya-Espanya

Xavier Domènech

Il·lustració: César Cromit

Històricament, no tot conflicte, sigui aquest de la naturalesa que sigui, és resolt. De fet, la mateixa història del catalanisme polític està plena de moments on l'àmplia mobilització social i cultural no va acompanyada de solucions. Sovint, en tot cas, el que es produeix és que una part dels protagonistes del conflicte són integrats en el mateix sistema que desafien, i amb ells part de les seves aspiracions, sense que això vagi acompanyat d'una modificació substancial de la situació anterior.

Així es va produir, per exemple, amb l'àmplia campanya de la Solidaritat Catalana de 1906 que es va esllangir amb el pacte a l'entorn de la Llei d'Administració Local entre la Lliga i el govern Maura, pacte que afavoria els interessos del catalanisme conservador front al republicanisme. De la mateixa manera, la participació del catalanisme en l'agitació de 1917 per acabar amb el règim de la Restauració borbònica o la mateixa campanya per l'autonomia de Catalunya de 1918 va acabar amb la integració de la Lliga de Cambó al govern de l'Estat. Altres vegades, contràriament, la resolució dels conflictes plantejats pel catalanisme han estat portadors de profundes modificacions institucionals i, fins i tot, de les pròpies formes de l'Estat, com es va donar amb la proclamació de la Segona República i la creació del primer model autonòmic per Catalunya, que fou també el primer model de tot l'estat, o amb la consecució de la reimplantació de la Generalitat de Catalunya el 1977, prèviament a l'aprovació de la Constitució espanyola de 1978.

Tanmateix, com s'ha dit, també hi ha l'opció que no s'esdevingui cap canvi, ni en termes d'integració d'una part dels actors ni en termes de modificació institucional. Fenomen

evident en casos com el Pla Ibarretxe, iniciat el 2001 i finit el 2008 sense cap modificació i amb un ampli esgotament social i polític. Fenomen que també pot passar perfectament amb l'experiència del que ha estat el procés sobiranista català. Les societats, en aquests casos, poden passar pàgina del conflicte on han estat atrapades -cap societat, ni aquelles que han produït les revolucions més profundes, pot sostenir indefinidament una mobilització intensa- i deixar-lo aparentment en el passat, fins que torni a rebrotar de nou si les condicions que el van originar no s'han transformat profundament, ja sigui per l'acció política o per la modificació estructural de les condicions que van originar-lo.

Però sent tot això cert, i probablement aquesta sigui una no-solució temptadora per una part dels actors implicats en el conflicte, els costos de no solucionar el conflicte són també alts. La societat catalana es troba en aquests moments políticament bloquejada i, en la mesura que això és així, també el sistema polític i constitucional espanyol i la pròpia societat espanyola pateixen i patiran perllongadament aquest bloqueig i una forta erosió en termes de legitimitat. La solució, en tot cas -més enllà dels factors estructurals que expliquen la pervivència, present o latent, dels problemes nacionals a Espanya- depèn de dos vectors clau.

Històricament, no tot conflicte és resolt; sovint, una part dels seus protagonistes són integrats en el mateix sistema que desafien i, amb ells, part de les seves aspiracions, sense cap modificació substancial de la situació anterior

El primer d'aquests vectors, i absolutament central, és la pròpia capacitat o incapacitat de transformació de l'Estat (és a dir, tant de la seva configuració institucional com del seus aparells), una idea que es desenvoluparà al final d'aquest text. El segon vector per entendre el marc de possible solució del conflicte és la correlació de forces i debilitats dels actors polítics. Una correlació que va arribar al seu zenit durant els fets d'octubre de 2017 i que va establir que, si el sobiranisme català era capaç de produir una veritable crisi de règim i d'Estat, no ho era per desconnectar d'aquest Estat i ni tan sols per establir una legitimitat clara dins de la pròpia realitat catalana, alhora que si l'Estat era capaç de parar el desafiament sobiranista, això no es feia sense uns terribles costos en termes de legitimitat democràtica i de desafecció d'una part important de la ciutadania. Una correlació de forces i debilitats que ens parlen del bloqueig i dels incentius per cercar una solució dialogada i transformadora del conflicte.

Diagnòstic

Situar l'origen del conflicte sempre esdevé una batalla de legitimitats on "l'evidència" històrica (concepte sempre complex) és sacrificada en ares dels diversos relats en pugna. Així, podríem retrotreure la problemàtica a la guerra de successió del segle XVIII en la mesura que Espanya deixa de ser un Estat compost, tot i que en aquests moments en

realitat no hi ha cap projecte nacional en disputa, o acostar-nos més i anar cap al segle XIX, amb la formació de l'Estat liberal espanyol i l'emergència de diversos projectes nacionals, o, encara més a prop, segons els gustos i les posicions, i quedar-nos amb l'era Pujol com espai d'un suposat adoctrinament massiu de la població que explicaria la situació actual. Tanmateix, si el que volem es fer un anàlisi acotat, el marc no pot ser altre que el del pacte territorial i constitucional de 1978 i el desenvolupament i crisi de l'Estat autonòmic posterior.

El pacte territorial de 1978 des d'una lògica constitucionalista cartesiana presenta enormes contradiccions que en realitat pretenen donar solució política a un país que no té res de cartesià. En aquest aspecte, no defineix un model territorial de l'Estat –la constitució de 1978 no és centralista, ni regionalista ni federalista–, sinó la possibilitat de que hi hagi autonomies. Estableix en tot cas la possibilitat d'un Estat “amb autonomies”, més que no pas d'un Estat de les Autonomies. Tot i així, aquesta indefinició inicial s'acabarà convertint en un model territorial general que la Constitució no havia establert, en un procés d'emulació territorial en relació a una solució que originàriament s'havia pensat per les “nacionalitats” històriques. Alhora el pacte territorial del 78 no reconeix la diversitat de nacions, però sí de les “nacionalitats”, mentre que, més enllà de reconèixer, es “funda” constitucionalment en una sola nació: l'espanyola. No és així el pacte constitucional el que funda la nació, tal com s'afirmaria en el marc del discurs del “patriotisme constitucional”, impulsat durant la dècada dels noranta pel PSOE i a partir de la primera dècada del mil·lenni pel PP, sinó que és aquesta nació la que funda el pacte. Tanmateix, coexistent amb aquesta realitat fonamental, el reconeixement de l'existència de quelcom anomenat nacionalitats implica també l'acceptació que aquestes tenen un demos propi que elabora, proposa i vota els Estatuts.

Situar l'origen del conflicte sempre esdevé una batalla de legitimitats on “l'evidència” històrica és sacrificada en ares dels diversos relats en pugna

Tot això va comportar la possibilitat de lectures diverses del pacte. És, de fet, en aquesta diversitat constitutiva que es fa possible el pacte del 78. Però és també en la seva ambigüitat subjacent que es mantindran forts punt de tensió i disputa que estan en la base del trencament actual, en el que una part dels que van participar en el pacte territorial del 78 ja no es reconeixen en el mateix. Encara més quan, en la mesura que la constitució presenta aquesta ambigüitat, és un Tribunal Constitucional de matriu kelseniana-austriaca, pensada per un país uninacional que no és el nostre, el que acaba decidint cap on es decanta la lectura del pacte del 78.

L'enfrontament entre diverses lectures de la constitució territorial es mantindrà en un equilibri tens, encara que també creatiu, durant la dècada dels vuitanta. Així, en els pactes autonòmics de 1981 entre la UCD i el PSOE, primer gran pacte del bipartidisme, que van donar lloc a la LOAPA, es pretén una lectura del pacte de 1978 que exclou a part de les

pròpies forces polítiques que van fer possible la constitució i que cerca una homogeneïtzació i control des de l'Estat central del procés autonòmic. Però en aquest cas el Tribunal Constitucional donarà la raó en la seva sentència sobre la LOAPA de 1983 als governs basc i català, definint el principi que els estatuts formaven part del bloc de constitucionalitat i que per tant no eren subordinables a les lleis orgàniques aprovades pel Congrés. A partir d'aquí s'establirà un equilibri, a voltes precari, entre un Estat central que seguia mostrant la seva pulsio homogeneïtzadora i centralitzadora (mitjançant l'abús, la declaració d'infraestructures territorials com d'interès nacional, odres ministerials que envaiïen competències o l'aprovació, malgrat estar en principi limitades constitucionalment, de més de tres-centes Lleis Orgàniques que plantejaven conflictes competencials), i la voluntat de les autonomies nacionals de desplegar el seu autogovern més enllà d'una mera lògica descentralitzadora de l'Estat.

Tanmateix, serà en el marc del "triomf" del projecte modernitzador del socialisme governamental espanyol, que busca la seva consumació nacional amb els fastos del 1992 i la celebració del V Centenari, que es cerca també la clausura del model territorial amb els nous pactes autonòmics entre el PSOE i el PP de 1991. S'acordava en aquest cas que totes les comunitats autònomes arribessin al mateix sostre competencial homogeneïtzant-les, sense fer cap referència a la especificitats de les nacionalitats que eren en tot cas subsumides sota el concepte, que incloïa també a altres realitats, de comunitats autònomes amb "fets diferencials". Fets diferencials que difícilment es podien negar, ja que una comunitat autònoma que no tenia llengua pròpia no podia tenir competències lingüístiques, de la mateixa manera que no es podia fer veure que la disposició addicional primera de la constitució, referida als territoris forals, no existia. Serà en tot cas en aquesta voluntat homogeneïtzadora, i en les seves contradiccions, on hem de situar l'origen d'una nova dialèctica entre els diversos projectes nacionals de l'estat que està també en l'origen de la crisi actual de l'Estat autonòmic.

La paradoxa que es donà durant la dècada dels noranta partia del fet que el mateix intent homogeneïtzador del bipartidisme, a partir d'una lectura unilateral del pacte del 78, anirà acompanyat d'una pèrdua de majories absolutes per part dels grans partits espanyols. Ara aquells que havien exclòs voluntàriament els partits territorials presents en el pacte del 78 del desenvolupament del model autonòmic els necessitaven per governar. Així, si el 1993 fou el PSOE el que va haver de pactar amb els partits nacionalistes per governar, el 1996 li tocà al PP, produint-se amb els acords d'investidura, malgrat la voluntat expressada en els pactes autonòmics del bipartidisme de 1991, una nova fase de transferències de l'Estat central al sistema autonòmic. Però aquesta no era una dinàmica producte de fulls de ruta compartits entre els grans partits espanyols i els partits subestats, sinó que es jugava en la pura correlació de forces dels resultats electorals, inaugurant una dialèctica d'acordió. En aquesta dialèctica, es passava de fases de descentralització a fases de recentralització, sense solució de continuïtat, depenent de les majories parlamentaries. Això va afavorir un increment de les tensions plantejades en termes nacionals entre la nació dominant i les alternatives en disputa.

En aquest context, es produeix la Declaració de Barcelona de 1998 on el BNG, CiU i el PNV, en unes tesis que en part serien compartides pel PSC i ICV a Catalunya, critiquen la no

acceptació de la plurinacionalitat per part de l'Estat espanyol i se situen ja fora del marc del pacte del 78 al declarar-lo completament insuficient. Tot i això, quan es passa dels principis generals a les mesures concretes que es reclamaven en aquesta declaració, encara s'albirava la possibilitat de modificacions que es podien realitzar en el marc del pacte territorial del 78, a partir d'una relectura del mateix. I és precisament això el que es va plantejar el Govern d'Entesa Nacional pel Progrés a Catalunya, en aquest cas format pel PSC, ERC i ICV-EUiA, durant el període que va de 2006 a 2010. També en aquest mateix context es produirà un ambiciós programa de renacionalització espanyola amb mesures com el Decreto de Humanidades de Esperanza Aguirre de 1997 o la posada de la bandera de més de 300 metres quadrats a la Plaza de Colón de Madrid, per posar tan sols dos exemples, que retroalimentarà la radicalització de les diverses qüestions nacionals.

Dialèctiques nacionalistes

El procés pel qual estaven emergint de nou les dialèctiques nacionalistes amb el canvi de mil·lenni, erosionant així fortament el cor de l'Estat autonòmic en la mesura que en part s'havia establert precisament per "integrar-les", es veia afavorit a més per les pròpies dinàmiques de la globalització neoliberal. La qüestió de la sobirania esdevenia central en aquest procés, tant pels Estats que l'estaven perdent, com per les poblacions que la reclamaven, provocant una doble reacció. Per una banda, uns Estats que cada cop cedien més capacitat de decisió autònoma a instàncies supranacionals (institucionals o no), reforçaven el seu discurs nacional com a forma de legitimar un poder real cada cop més minvat; per l'altre, en aquells Estats on hi havia qüestions nacionals irresoltes latents, el problema de la sobirania prengué clarament la forma de reivindicació nacional. Tot això, a més, en un moment on les esquerres governants, que foren centrals en molts casos en l'acceptació del model de globalització neoliberal, abandonaren els grans horitzons d'esperança de canvi social i polític, deixant el camp obert al creixement d'opcions, de dreta o esquerra, que feien de la construcció nacional i del reclam de sobirania una de les principals palanques de la preservació dels models de vida i del canvi (fenomen molt evident, en diversos sentits ideològics, a territoris tan diferenciats com Escòcia, Itàlia del nord, Catalunya o Gales). És en aquest marc on la qüestió del "dret a decidir" i la possibilitat de fundar nous Estats nació es posa de nou a l'agenda internacional, amb casos com els de Quebec o Escòcia, que tindran una profunda influència a Espanya.

El conflicte català és el que posarà més clarament en crisi el sistema autonòmic i, durant els fets d'octubre de 2017, al mateix Estat. És la crisi central del conjunt de crisis territorials i de sobirania que s'estan desplegant des de fa dues dècades

L'erosió del pacte territorial del 78, les noves dialèctiques nacionals en el si de l'Estat espanyol, i l'emergència de la qüestió de les sobiranies a nivell global que s'aguditzarà clarament amb la crisi econòmica del 2008, inauguraran quatre onades de crisis territorial

que posaran en crisi l'Estat autonòmic. La primera vingué de la mà del Pla Ibarretxe (2003 - 2009), la segona del procés sobiranista català (2010 - 2017), la tercera ha estat la de la *España vaciada* (2018 - 2019) i la quarta s'ha obert de forma descarnada amb la crisi de la Covid-19 a partir de la creixent incomoditat de la Comunitat Autònoma de Madrid (2020). Tanmateix, d'aquestes quatre crisis, algunes encara obertes i altres incipients, la central ha estat la de Catalunya. Això és així perquè Catalunya és la matriu del sistema autonòmic; de fet, la proposta autonòmica neix durant la II República a i per Catalunya, i alhora en el desenvolupament del pacte territorial del 1978 Catalunya marcà els sostres competencials de les autonomies de règim general, que són totes exceptuant la basca i la navarra.

En aquest sentit, la crisi del model autonòmic a Catalunya marca el principi de la crisi del conjunt del sistema territorial. També és així en la mesura que allò que obra el procés estatutari català el 2006 és una relectura global del pacte del 78 -no una ruptura encara amb el mateix- que, en consonància amb la idea de l'"Espanya plural" defensada en els primers mandats de José Luís Rodríguez Zapatero, cercava superar els intents d'homogeneïtzació sobre el conjunt del sistema del nacionalisme espanyol imperant. Però sobretot és així perquè la Sentència del Tribunal Constitucional de 2010, en contradicció amb altres sentències del mateix Tribunal Constitucional de la dècada dels vuitanta, suposava una -aquest cop sí- ruptura del pacte territorial del 78, en allò que es referia a concebre els estatuts com a normes paccionades de rang constitucional (ara quedarien subordinats a lleis orgàniques aprovades només pel Congrés dels Diputats).

Serà la crisi catalana la que posarà més clarament en crisi el sistema autonòmic, i en el seu zenit, durant els fets d'octubre de 2017, al mateix Estat. És la crisi central del conjunt de crisis territorials i de sobirania que s'estan desplegant des de fa dues dècades, de la mateixa manera que la solució només s'iniciarà quan es resolgui l'epicentre català. En aquest sentit, la crisi catalana és clarament una crisi espanyola. Però de la mateixa manera que l'epicentre d'aquestes crisis radica a Catalunya, no s'esgoten en ella, no es resolen només amb ella com tampoc la resolució isolada del problema català és possible. Pretendre que la solució de la crisi catalana és tan sols una qüestió interna de Catalunya -en el "nosaltres sols" que s'ha proclamant amb tanta força els últims anys- o de pura bilateralitat amb l'Estat espanyol, sense connectar-se a la resta de realitats que expressen també aquesta crisi a la resta de l'estat, és un error que comparteixen en aquest cas tant una gran part del moviment sobiranista català com els governs d'Espanya que intenten circumscriure-la a un problema purament català o, fins hi tot, a un sol problema entre catalans.

Solucions possibles

Un dels primers problemes per la resolució del conflicte és la identificació dels actors sobirans i dels seus representants polítics.

En el primer cas, el propi pacte territorial del 78 ofereix vies de sortida en la mesura que el reconeixement de l'existència de diverses "nacionalitats" no es feia tan sols en termes "culturals", sinó també en el camp de l'existència de demos (*demos*) diferenciats. Aquests

s'activaven en el procediment de proposta i aprovació dels estatuts via referendatària -via exclusiva en aquest cas per les autonomies que es constituïen per l'article 151-, on vota tan sols el demos de la "nacionalitat". En aquest sentit, qualsevol acord al conflicte actual haurà de ser votat per un demos constituït pel conjunt del poble de Catalunya, principi que ja ha acceptat el Govern d'Espanya a la mesa de diàleg. Això alhora solucionaria una anomalia: els catalans i catalanes són els únics ciutadans de tot l'Estat que es regeixen per un Estatut que és el que van aprovar. Així, els actors sobirans implicats en qualsevol solució són el poble de Catalunya i el conjunt del poble espanyol, en aquest cas representat pel Congrés de diputats o directament pel seu demos si la solució demanda també un referèndum d'aquest conjunt.

La crisi catalana és clarament una crisi espanyola. Però de la mateixa manera que l'epicentre d'aquestes crisis radica a Catalunya, no s'esgota ni es resol només a Catalunya, com tampoc és possible la resolució aïllada del problema català

Tanmateix, aquesta solució té unes limitacions clares, i més després de les successives sentències del Tribunal Constitucional que limiten molt la capacitat de decisió, tant del poble espanyol en el seu conjunt com del demos català, sobre diversos temes prèviament a qualsevol reforma constitucional (en aquest sentit, i paradoxalment, el TC està a punt de realitzar el somni de Kelsen de dissoldre la sobirania en la normativitat, negant l'existència de la mateixa). Alhora, seguint les restriccions imposades per un TC que s'ha convertit clarament en la segona cambra legislativa de l'Estat (ja que el Senat no realitza tampoc aquesta funció), aquests procediments semblen restringits a les reformes estatuàries i és evident que la solució no passa per un nou Estatut que ningú demana i ha d'anar més enllà. En la mesura que la taula de diàleg entre el Govern de la Generalitat i el Govern d'Espanya ha assumit aquesta realitat, que els acords de la taula hauran de ser votats pel conjunt del poble de Catalunya i que la cosa no va d'una nova reforma estatuari, haurà d'explorar també com superar aquests límits que probablement passen per reformar, com a mínim, la Llei Orgànica de Modalitats de Referèndum i la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional (cosa que, a més, s'ha de fer també seguint les indicacions de la Comissió de Venècia del Consell d'Europa, que ja ha avisat contra la configuració actual de les funcions del Tribunal Constitucional espanyol).

En el cas dels representants polítics legitimats per dur a terme la negociació, la cosa adquireix una major complexitat. Les decisions sobre l'estatus jurídic de Catalunya són prou transcendents com perquè impliquin al conjunt de la població en tota la seva pluralitat, tant en el procés de deliberació com en el de decisió. Però això no pot implicar un acord previ global del conjunt de forces polítiques catalanes abans d'iniciar qualsevol negociació. La representació en el procés negociador de la part catalana l'han d'assumir les majories constituïdes democràticament, en el mateix sentit que és així per la part espanyola, d'altra manera qualsevol negociació es convertiria en impossible, com també ho seria la solució. L'apel·lació a la pluralitat de posicions, si es fa sincerament, no es pot

convertir en un element per deslegitimar les interlocucions. En aquest sentit, difícilment hi haurà un acord previ en les propostes per part del conjunt de forces catalanes, com tampoc n'hi haurà en el conjunt de forces espanyoles sobre les propostes que pugui fer el Govern d'Espanya en una mesa de negociació. Aquests són els interlocutors polítics principals i no hi ha possibilitat d'implementar per cap via els possibles acords sense que aquests interlocutors hagin arribat a un gran acord polític previ. Acord que ha de ser refrendat pel poble de Catalunya i administrat en la seva implementació per varies possibles vies (o per la més que probable combinació de les mateixes propostes i vies d'aplicació bàsiques) si es vol anar més enllà d'una retòrica de diàleg no acompanyada de cap substància real.

Les propostes que actualment hi ha sobre la taula de solució del conflicte són tres. La proposta de reforma constitucional del PSOE, substanciada en la Declaració de Granada (2013), produïda a canvi de l'abandonament del dret a decidir per part del PSC, i la de Barcelona (2017). Aquesta reforma cerca bàsicament un major fixació del sistema autonòmic en el cos de la constitució, tant pel que fa al repartiment de competències com de finançament, i un reconeixement de la pluralitat cultural/nacional de l'Estat. La presentada el 2016 per Podemos i les confluències al document *Un país para la gente: Bases políticas para un gobierno estable y con garantías* i desenvolupada en documents de negociació posteriors, que cercava un definició del caràcter plurinacional de l'Estat en un model de sobiranes compartides i el reconeixement en el marc del mateix del dret a decidir, com a expressió d'una decisió de sobirana originària sobre el mateix fet de compartir un projecte comú. I, finalment, la tercera proposta seria la de la independència de Catalunya, habilitada a partir d'una decisió del demos català, via referèndum, que hauria de ser negociada en la seva implementació, cas que la resposta d'aquest demos fos afirmativa sobre la seva independència.

Aplicació de les propostes

Més enllà de la valoració concreta de cada proposta, que aquí no farem, l'aplicació d'un possible acord sobre aquestes propostes, referendat pel poble de Catalunya, té tres possibles vies. La primera seria la modificació de lleis orgàniques, com la Llei orgànica del Poder Judicial, la de finançament, la del Tribunal Constitucional, la de referèndums, etc., i/o la producció de noves lleis d'aquest tipus (lleis orgàniques sobre el plurilingüisme, sobre símbols, llei de la claredat, etc.), que, combinades amb una "mutació constitucional", és a dir, una reinterpretació de la Constitució del 78 tal com ha defensat Herrero de Miñón -probablement només possible amb la reforma del propi Tribunal Constitucional en un sentit plurinacional- produïssin un canvi substantiu.

La representació en el procés negociador de la part catalana l'han d'assumir les majories constituïdes democràticament, en el mateix sentit que és així per la banda espanyola

La segona seria la pròpia reforma constitucional, encara que el sentit d'aquesta reforma pot ser molt diferent segons la proposta que estigui en joc (clarament reglamentista en el cas del PSOE, cosa que podria portar a una major rigidesa del sistema, menys extensa i més flexible i per tant subjecte a renegociacions, però més profunda en el cas de la de Podem i les confluències). Aquesta reforma, prengué el sentit que prengué, implicaria no deixar les modificacions tan sols a unes possibles majories absolutes canviant a nivell de Congrés, com és el cas de les lleis orgàniques, i hauria de ser votada pel conjunt de l'estat, un cop l'acord previ hagués estat votat pel poble de Catalunya (votacions que es podrien fer fins hi tot de forma paral·lela i combinada).

I la tercera seria un procés constituent, acceptant que el conjunt de canvis haurien de portar a un nou moment constituent que superés les ambivalències del pacte de 1978 i la pròpia crisi de legitimitat del sistema actual (començant per la pròpia coronació del règim actual en la monarquia). Cal dir, finalment, que no hi ha probablement vies unívokes, ja que difícilment es pot iniciar una reforma constitucional sense la modificació prèvia de lleis orgàniques, de la mateixa manera que un acord polític es pot administrar temporalment amb modificacions que han de poder-se posar en pràctica immediatament (via canvis de lleis) i altres, més profundes, que necessitarien més temps. Finalment, el propi procés constituent es pot obrir a partir de modificacions legals (la Llei de referèndums, per exemple) que permetin mostrar la voluntat política dels demos més enllà dels esculls i blindatges constitucionals.

Tanmateix, més enllà de tot això, hi ha un element clau en la possibilitat de trobar sortides al conflicte actual, que és la capacitat real -no jurídica- de transformació de l'Estat espanyol. Certament, l'Estat, des de la seva naturalesa i ideologia absolutament centralista, establerta ja en el seu origen com a Estat liberal durant el primer terç del segle XIX fins a l'Estat de les autonomies, ha viscut transformacions cabdals. Transformacions que no són bandejables només apel·lant als elements de continuïtat, per subjectes a crítica que aquests puguin ser. Però també és cert que aquesta possibilitat de canvi no s'ha verificat en allò que es refereix a la seva legitimació uninacional -cal recordar aquí que com ja s'ha dit la mateixa Constitució de 1978 es "fonamenta" en la preexistència de la nació espanyola-.

En aquest sentit, és difícil pensar que la força del sobiranisme català, ni tampoc la força d'un sol Govern d'Espanya, pugui produir canvis substantius en aquest camp en cas que hi hagués voluntat de fer-ho. Tan sols l'acció combinada de les forces que expressen les diverses crisis territorials, de sobiranes i nacionals que hem descrit anteriorment poden intentar encarar una tasca d'aquest tipus. Si és així, i aquesta és l'única possibilitat de canvi/solució real, més que probablement els agents del diàleg i els acords van molt més enllà de Catalunya i el Govern de l'Estat i el Congrés i, sigui via reformista *light* -lleis orgàniques- o forta -reforma constitucional-, probablement només es pot trobar una via de solució en un nou moment constituent que necessitaria, a més, d'una gran audàcia política. De fet, el mateix pacte del 78 només fou possible perquè un antic Secretario General del Movimiento Nacional, anomenat Adolfo Suárez, va decidir contra tot pronòstic portar a un President de l'exili, Tarradellas, i restaurar una institució republicana, la Generalitat, molt abans que cap constitució fos aprovada.

Xavier Domènech

Xavier Domènech i Sampere és historiador, activista i polític català. És professor d'Història a la Universitat Autònoma de Barcelona, on es va llicenciar i doctorar, i s'ha especialitzat en moviments socials i canvi polític durant el franquisme i la transició democràtica espanyola. Va ser diputat al Congrés del 2016 al 2018, encapçalant la llista d'En Comú Podem a les eleccions generals espanyoles del 2015 i del 2016. També va ser diputat al Parlament de Catalunya l'any 2018 com a número u de la candidatura Catalunya-En Comú Podem a les eleccions catalanes del 2017, fins a la seva renúncia a tots els càrrecs polítics i institucionals. Ha publicat diversos llibres, entre els quals *Un haz de naciones. El Estado y la plurinacionalidad en España (1833-2017)* (Ediciones Península, 2020) o *Entre Ítaca i Icària. Reflexions sobre Catalunya, Espanya i les esquerres* (Roca Editorial, 2019).